

**ЗВУКООБРАЗ У ФОКУСІ
СОНОЛОГІЧНОГО МЕТОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

У статті обґрунтовується методологія дослідження звукообразу в контексті сонологічного підходу, який інтегрує міждисциплінарний зв'язок музикознавства та культурології. Виявляються базові принципи сонологічної концепції культури, що розкривають глибинні основи буття і звуко-музичної свідомості епохи. Доводиться, що сонологічний підхід розширює методологічні інтенції сучасного діалогу між теоретичним осягненням звукообразу та інструменталізмом як способом звукової репрезентації картини світу.

Ключові слова: звукообраз, сонологія, сонологічний метод, музикознавство, культурологія, інструменталізм.

Рябуха Наталья Александровна, кандидат искусствоведения, доцент, докторант кафедры культурологии и медиа-коммуникаций Харьковской государственной академии культуры

Звукообраз в фокусе сонологического метода исследования музыкальной культуры

В статье обосновывается методология исследования звукообразу в контексте сонологического подхода, который интегрирует междисциплинарную связь музыковедения и культурологии. Выявляются базовые принципы сонологической концепции культуры, которые раскрывают глубинные основы бытия и звуко-музыкального сознания эпохи. Доказывается, что сонологический подход расширяет методологические интенции современного диалога между теоретическим осмыслением звукообразу и инструментализмом как способом звуковой репрезентации картины мира.

Ключевые слова: звукообраз, сонология, сонологический метод, музыковедение, культурология, инструментализм.

Riabukha Natalia, PhD in Arts, associate professor, doctoral student, cultural studies and media-communications department, Kharkiv State Academy of Culture.

The Sound-image in Focus of the Sonological Method of Musical Culture Research

The article develops the methodology of the sound-image research in the context of the sonological approach which integrates the interdisciplinary links between the musical studies and cultural studies. Integrated system methodology of musicology is the reflection of the global process of universalisation methodological what is happening in contemporary humanities.

Factors that influenced the universalism of scientific knowledge and thinking culturological artists who systematically substantiated logic of global cultural integration. Since 60-th of XX century vectors to study the problems of globalization, civilization changes of society and the evolution of a single culture selected in the independent schools and currents. Formed a theory of the world, local and global civilizations. This process can be called the stage of historical and cultural consciousness, accompanied by an appeal to ontological first principles of human existence, the search for universals (universal values), which correspond to the transformation process of forming a new categorical model of the world.

Versatile and deep understanding of globalization as a systemic model, which is determined by various institutional structures taking into account socio-economic, geopolitical, cultural processes happened at the same time with the expansion of methodological approaches of art history, which in the twentieth century does not lose its connection with philosophy, sociology and cultural studies. Evidence of this theory serve fonosfery M. Tarakanov, covering the entire sound world and becomes an extension of the concept of the noosphere V. Vernadsky theory melosfery I. Zemtsovskoho and I. Matsiyevskoho kontonatsiyi, based on the laws of the theory of intonation B. Asaf'yeva. At the beginning of cognitive understanding of cultural and artistic processes led to the renewal survey methodology, based on "synergetic paradigm".

The development of a universal methodology continued global nature scientists of Moscow cultural schools (J. Mikhailov, Y. Rozhdestvenskiy T. Cherednychenko, E. Vasil'chenko, M. Karatygin). J. Mikhailov has come to create a new scientific direction – "sonology of culture", based on methodological principle is building a sound picture of the world system, review of music culture of the Earth as a single "sounding body". The object of study of this direction is the music which is treated as a unique cultural phenomenon that is associated with a variety pra- and paramusical phenomena such as sound, sound, music, musical instruments, system of musical language and sound musical texts and more. Sound regarded as equal in relation to self-contained music culture phenomenon that reflects the macrocosm civilization specificity and existence. J. Mikhailov tried to create a musical-cultural matrix study sound/music as a

model of the world, which reflects the "sound-musical consciousness" era. It takes into account not only the expression possibilities of musical sound, but its the modeling of the world, symbolic and semantic possibilities in culture-space. It is proved that expands the methodological approach sonological intention dialogue between contemporary theoretical comprehension instrumentalism sound images and sound as a way of representing the picture of the world.

The identified basic principles sonological concept of culture, revealing the underlying fundamentals of being and consciousness of musical sound era. The guiding principle of this methodology is to develop a universal view of the musical culture of the world as a single global system of "sounding space" in which all the elements are in a single pattern. Complex application of systematic, historical and typological and regional and civilization approaches in the study of music and cultural space allowed to single out entire "sound model" as a regional civilizations and world music of a certain age, which serves as a sound symbols. In-depth comprehension of the phenomenon of sound images through open communication with ontological categories of sound and sound understanding of the essence of musical practice rights. From the standpoint sonological approach the category of "sound image" should be seen as a systemic phenomenon, characterized by ontological, cultural, historic, axiological, mental-psychological, historical, stylistic, semantic, semiotic, expressive and psychological, artistic and communicative and instrumental performing characteristics. Sound images and information is artistically code that translates the image of man and historical time (the image of the world) because of the nature and type sound feeling of musical expression in a particular of acoustics space. A promising for further research in this direction is the study of sound image of musical culture of the twentieth century as a manifestation of the transformation sound-imagery thinking of contemporary artists.

Key words: sound-image, sonology, sonological method, musical studies, cultural studies, instrumentalism.

У сучасному світі з його унікальним досвідом історико-культурного, цивілізаційного та між-національного діалогу актуалізується нова методологія, цінність якої полягає в універсальності. У сфері музикознавства така необхідність стала усвідомлюватися у другій половині ХХ ст., оскільки саме з цього часу новий етап еволюції "мистецтва звуків" відкрив перспективу сучасним методологічним орієнтирам. Міждисциплінарний синтез як один із провідних орієнтирів сучасного мистецтвознавства інтегрує методологічні принципи гуманітарних знань в єдиному науковому просторі. Свідченням тому слугують дослідження, в яких поряд з музикознавчими підходами використовуються методи культурології, семіотики, структуралізму.

Серед перспективних наукових напрямів у контексті нових пошуків дослідження музичної культури виокремлюється сонологічний метод (від лат. "sonos" – "звук"), запропонований групою вчених-культурологів Дж. Михайловим, Ю. Рождественським, Є. Васильченко, М. Каратигіною. Знаходячись на етапі свого становлення, цей метод ґрунтується на порівняльно-методологічному підході, що поєднує музикознавчий, етнографічний, культурологічний дискурси та в значній мірі доповнює методи музикознавства, що склалися на основі вивчення західноєвропейської музики ХVII–ХІХ ст. Вихідним положенням для даного напрямку стала полеміка вчених-етнологів та музикознавців про генезу музики, специфіку музичного мислення різних етносів, національних культур, що проводилась на сторінках наукових журналах вітчизняних та зарубіжних наукових видань минулого століття. Погляди вчених розділилися, що підкреслює значимість факту наукового відкриття і, безумовно, актуальність для вивчення різноманітних феноменів мистецтва та культури.

У розвиток ідей вчених культурологів, мистецтвознавців, етнологів в даній статті інтегруються методологічні пошуки сучасного музикознавства з принципами сонологічної концепції культури, яка набуває з кожним роком більшої популярності серед науковців. При цьому, пропонується застосувати цей метод стосовно звукообразу як музично-культурологічної універсалії, специфіка якої етимологічно зумовлена міждисциплінарним діалогом музикознавства з філософією, культурологією. Отже, мета статті – розкрити специфіку звукообразу у фокусі сонологічного методу дослідження музичної культури, який розширює методологічні інтенції сучасного діалогу музикознавства та культурології.

Поява у 1970-х рр. ХХ ст. нового наукового напрямку – "сонологія культури" - пов'язана з іменем видатного московського музикознавця, композитора та культуролога Дж. Михайлова. Провідним принципом цієї методології є розвиток універсального погляду на музичну культуру світу як єдину глобальну систему "звучного простору", в якій всі елементи діють в єдиній закономірності. Традиційна методологія музикознавства, яка спиралася на історичний досвід гуманітарного знання Нового часу, вже не задовольняла потребам сучасних завдань щодо більш глибокого та водночас універсального осягнення звукового світу. Більш того, універсалізм та глобалізація, єдність інформаційного простору, формування "колективної свідомості людства", або єдиного "світового мозку" [31] є наслідками процесу цивілізаційного розвитку сучасної культури.

Розглядаючи фактори, що вплинули на універсалізм наукового пізнання та культурологічність мислення митців в цілому, згадуються у першу чергу філософсько-культурологічні рефлексії, які системно обґрунтували логіку загальносвітової культурної інтеграції. Починаючи з 60-х рр. ХХ ст. век-

тори вивчення проблем глобалізації, цивілізаційних змін суспільства і єдиної еволюції культури виокремилися в самостійні наукові школи та течії. Формується теорія світових, локальних та глобальних цивілізацій, яка розроблена на основі історико-культурних досліджень філософів, істориків та культурологів. Проблематика формування культури в умовах глобалізації відображена у працях сучасних вчених, таких як М. Кастельс [10], Э. Тоффлер [27], В. Шейко [29; 30; 31], Д. Хелд [28], Б. Кузик, Ю. Яковець [12], В. Абрамов, Н. Волніна [1], В. Мамонова [14].

Глибоке та різнобічне осмислення процесів глобалізації як системної моделі, що детермінується різними інституціональними структурами з урахуванням соціо-економічних, геополітичних, культурних процесів, відбувалося водночас з розширенням методологічних напрямів та підходів мистецтвознавства, яке у ХХ ст. не втрачає свій зв'язок з філософією, соціологією та культурологією. Свідченням цьому слугують теорія фоносфери М. Тараканова [26], що охоплює увесь звуковий світ та стає продовженням концепції ноосфери В. Вернадського, теорії мелосфери І. Земцовського [7] та контонації І. Мацієвського [15; 16; 17; 18], які спираються на закони теорії інтонації Б. Асаф'єва. На початку ХХІ ст. когнітивне осмислення культурних і мистецьких процесів призвело до оновлення методології дослідження, яка ґрунтується на "синергетичній парадигмі" [31, 12]. Комплексна системна методологія музикознавства, яка виникла на основі міждисциплінарних взаємозв'язків, є прямим відображенням глобального процесу методологічної універсалізації, що відбувається в сучасній гуманітаристиці.

З середини ХХ ст. склалися універсальні категорії в контексті базових концепцій інтонації (Б. Асаф'єв), теорій музичного жанру (А. Сохор), музичного стилю (С. Скребок, Є. Назайкінський), музичної семантики (Л. Шаймухаметова), музичного змісту (В. Холопова, Л. Казанцева), музичної семіотики (М. Барановський), аналізу сучасної музики (Ю. Холопов), психології музичного сприйняття (В. Медушевський), музичної комунікації (О. Якупов). В їх роботах були вироблені базові методологічні принципи історичного та теоретичного музикознавства, що займають провідне місце у наукових дослідженнях. Але сучасний світ з його унікальним досвідом загального міжкультурного та міжцивілізаційного діалогу та у зв'язку із виникненням ідеї глобалізації потребує пошуку універсального погляду на музику та музичну культуру в цілому як універсального тексту, певної звуко-інформаційної бази. Чинники глобалізаційних змін в суспільстві, які позначилися у прискоренні та збільшенні масштабів соціокультурних змін суспільства, інтеграції та культурній взаємодії соціальних та ціннісно-нормативних систем в інформаційному просторі, універсалізації символів та артефактів культури, є наслідками формування представлення про існування єдиної матриці Всесвіту, що детермінує взаємовідносини людини і природи, структурує її мислення та мотивування до творчості. Цей процес можна назвати етапом історико-культурологічного самоусвідомлення, що супроводжується зверненням до онтологічних першооснов людського буття, пошуком універсалій (універсальних цінностей), які відповідають трансформаційним процесам формування нової категоріальної моделі світу.

У музикознавстві другої половини ХХ ст. вирішення проблеми пошуку універсальної методології здійснилася у сфері етномузикознавства, предметом якої стала музика народів світу. Тут необхідно згадати відомі роботи американських етномузикологів, таких як Б. Нетль [36], А. Ломакс [34], М. Худ [33], А. Меріем [35], Дж. Блейкінг [32], Ч. Сігер [37] та ін., в яких досліджується етнос як головний носій історико-культурних, національних та регіональних музичних традицій як складової частини всієї культурної системи. Також вперше акцентується увага на полікультурній специфіці звукової свідомості суспільства у загальносвітовому контексті. У. Сігер стверджував, що "звукова модель музики" (система її звукової організації відповідно до певної культурної цивілізації) є відображенням її суспільної моделі організації. Тому доцільним є аналізувати музику в контексті міждисциплінарного підходу (синтезу філософії, естетики, психології, етнографії, лінгвістики) [37, 28]. Це дає підстави для концептуального узагальнення щодо місця музики в культурному контексті суспільства.

У надрах етномузикології народжується думка про так звані музично-культурологічні універсалії, які мали типологічно загальні риси музичних культур та характеризували єдині закономірності їх розвитку. Багато уваги приділялося дослідженню форм звукової комунікації, глибинним смислам та значенням музики, її функцій у суспільстві та культурі.

Розвиток універсальної методології глобального характеру продовжили вчені московської культурологічної школи (Дж. Михайлов, Ю. Рождественський, Т. Чередниченко, Є. Васильченко, М. Каратигіна). Так, Дж. Михайлов дійшов до створення нового наукового напрямку – "сонологія культури" [20; 21], в основі якого полягає методологічний принцип побудови системної картини звукового світу, розгляд музичної культури Землі як єдиного "звучного організму". Створена ним міждисциплінарна методологія поєднала досягнення етнографії, культурології, соціології, лінгвістики та музикознавства. Предметом вивчення цього напрямку є музика, що розглядається як унікальне явище культури.

ри, що пов'язана з різноманітними пра- та парамузичними феноменами, такими як звук, звучання, музикування, музичні інструменти, система організації музичної мови та звуко-музичних текстів тощо.

Дж. Михайлов та представники його наукової школи намагалися створити комплексну методику аналізу "звуко-музичної свідомості культури" (термін Є.Васильченко) в контексті етнонаціональних традицій різних соціокультурних шарів суспільства. Головна мета цієї школи – створення методики дослідження музичної культури світових (переважно позаєвропейських) цивілізацій. Автори досліджень намагалися створити музично-культурологічну матрицю дослідження звуку/музики як моделі світу, яка відбиває "звуко-музичну свідомість" епохи. При цьому враховувалися не лише виразові можливості музичного звуку, а і його світомоделюючі, символічні та семантичні можливості в культуротворчому просторі. Отже, провідними методологічними принципами сонологічної концепції культури стають такі положення.

1. Концептуальний аналіз музичної культури як універсальної типологічної моделі, в якій виявляються загальні та специфічні риси конкретних культур.

2. Осмислення культурної діяльності людини через систему "звук – звучання – музика – культура".

3. Звук розглядається як рівноправний по відношенню до музики самодостатній феномен культури, що відображає цивілізаційну специфіку та макрокосм буття [4, 3].

4. Міждисциплінарний підхід – поєднання методів мистецтвознавства, культурології, філософії, соціології, фізики, біології, психології, лінгвістики та ін. для аналізу різних сфер людської діяльності, які пов'язані з феноменом звуку.

5. Комплексне використання системного, історико-типологічного та регіонально-цивілізаційного підходів у дослідженні музично-культурного простору, що дозволяє виокремити цілісні "звукові моделі" як регіональних цивілізацій, так і світової музичної культури певної епохи, що слугують своєрідними звуковими символами.

6. Виявлення, порівняння-співставлення та узагальнення типових звукових моделей – "звукових портретів" (феноменів) музичної культури в їх історичній динаміці (становлення, розвитку, розквіту, стагнації, трансформації) у соціокультурному контексті загально-історичного процесу з урахуванням специфіки звуко-музичного середовища, в якому розвиваються певні культурні традиції.

7. Дослідження онтологічних аспектів звуко-музичної свідомості, що зумовлюється світомоделюючими, символічними, семантичними вимірами пізнання музичних текстів.

Універсальність, системність та глобалізм мислення Дж. Михайлова дозволив розглядати як музичну культуру світу, так і її регіональні особливості завдяки регіонально-цивілізаційному підходу. Це дозволило в аналізі різноманітних звукових феноменів враховувати всі фактори, що впливають на цілісний "музичний облік цивілізації" [9, 39]. Їх можна поділити на декілька груп.

Перша група – природні – умови звуко-музичного середовища (звуковий ландшафт, кліматичні, екологічні та географічні умови, природні матеріали, з яких виготовляються музичні інструменти – "звукові агрегати").

Друга група – генетичні (антропологічні) – психофізіологічні (расово-етнічні, ментально-психологічні), акустичні (способи створення та репрезентації звукових текстів, принципи звукової комунікації), фонетичні (мовленнєві), етико-естетичні норми та критерії розвитку звуко-музичної практики, музичних традицій.

Третя група – соціокультурні – вплив філософсько-ідеологічних, релігійних, історичних, політичних, музично-технологічних, художньо-особистісних особливостей формування звуко-музичної культури в єдиному комунікативному просторі.

Сонологічний підхід Дж. Михайловим осмислюється як універсальний метод пізнання феномену звуку/музики у всіх його проявах – як предмет філософії, культурології (сонологія культури), історії (історична сонологія) точних наук (фізика звуку), медичні, екологічні проблеми (екосонологія), регіонально-цивілізаційна сонологія, етно-сонологія [2]. Сонологія культури в значній мірі доповнює методи музикознавства, що уможливує усвідомлення сутнісної природи, онтологічних аспектів звукотворчості людини у широкому соціокультурному контексті. Це відповідає пошукам сучасних музикознавців у сфері інтерпретації музичних універсалій, серед яких найменш всебічно дослідженим є звукообраз.

Поняття "звукообраз" було досліджено в різних аспектах: філософському, культурологічному, мистецтвознавчому, музично-теоретичному, виконавському [22; 23; 24; 25]. Термін "звуковий образ" набуває широкого використання не лише у музикознавстві, а і у загальній філології, дослідженнях філософсько-естетичного та музично-культурологічного напрямів. Проблема звукообразу набуває актуального значення і в контексті сучасної аудіовізуальної культури, але поки що залишається в авангарді наукових інтересів.

Глибинне осягнення феномена звукообразу відкривається через онтологічний зв'язок з категорією звуку та усвідомлення сутності звуко-музичної практики людини. Із загальної точки зору звук – це не лише мікроструктура, найменший конструктивний елемент. Звук (тон) все більше усвідомлюється як самодостатня функціональна одиниця музичного часу, яка культивується, тобто може бути повноцінним артефактом культури, рівнозначним за своєю значимістю з самою музикою. В контексті становлення звукової практики цивілізацій звук знаходить різноманітні символічні ототожнення. Наприклад, у стародавніх індійських уявленнях звук сприймався як "рух усього сущого", першоджерелом існування Всесвіту. У китайській музиці звуки пов'язані з п'ятьма стихіями, елементами природи. Звуковий образ для їх культур пов'язаний з певним ідеалом звучання та умовами звуко-музичної комунікації, що налагоджують зв'язок людини з космічними енергіями. По суті людина стає "резонатором звукосфери" (вираз Є. Васильченко [4, 7]) завдяки рефлексуючій здатності її психіки створювати звукові образи. Вони включаються в систему звуко-музичної культури етноса, народу.

Сучасна музика відображає розуміння звукового образу світу як багатовимірної єдності. Ці висновки співзвучні з висловом В. Медушевського: "Музичний звук – найдрібніша виразна частинка музики, яка виявляє її специфіку, свого роду "голограму" її духовного світу, відображеного в ній світовідчуття народів та епох" [19, 58]. Оскільки звукові аспекти музичного моделювання або витворення зумовлені природою та середовищем буття, характером діяльності та психологією людського сприйняття і відображення, звукообраз трактується як культурний феномен, що віддзеркалює зв'язок людини зі світом, її духовний потенціал, характер звуковідчуття. У звучанні відбивається специфіка звукової матерії – звукове джерело (природні явища, людський голос, музичний інструмент), акустичні особливості звукового середовища, специфіка звукового мислення (за умовами сформованої системи мови-мовлення). Звучання музики також може бути зовні абстрактним, але не беззмістовним, оскільки через звучання вже передається певна інформація. Сприйняття світу, ціннісні орієнтації і типи регуляції у різні сферах культури реалізуються саме через звукові образи.

Звукообраз набуває значення типологічної моделі, яка генетично формується, закріплюється в процесі музичної комунікації у певному соціокультурному просторі. Користуючись цивілізаційно-регіональним підходом, Є.Васильченко виокремлює шість "звукових образів-іміджів", що стають символами цивілізації [4, 54-55]. В них відображається специфіка звуко-музичної практики та звукового строю мови: 1) "звук як фон (нефритової пластини), писк" (Дальній Схід); 2) "звук як шум (тропічного лісу, морю), гул" (Південно-Східна Азія); 3) "звук як крик і деренчання" (Піденна Азія); 4) "звук як вій (вовчий), крестання і скрип" (Центральна Азія); 5) "звук як стон (біль струни) і розспів" (Ближній та Середній Схід); 6) "звук як тріск і крик" (Тропічна Африка). Тому звук і похідний від нього звуковий образ є феноменами культури, які виконують функцію своєрідного художньо-генетичного коду, що відображає певну модель світу [4, 11-12].

Можна порівнювати різні епохи, національні культури, символами яких стають певні музичні твори, жанри, стилі, музичні інструменти тощо із відповідними їм властивостями. Так, наприклад, своєрідними "звуковими портретами" епохи стають середньовічний хорал, що оспівував красу світу не голосом, а душею, чуттєва і пристрасна краса звучання італійського бельканто Нового часу, естетика і психологізм звуку в епоху романтизму, космічне, надлюдське звучання синтезаторів в новітній музиці. Вони стають прикладами виявлення звуковідчуття епохи, відображенням її смислової моделі.

В музичній творчості ХХ ст. звуковий образ закріплює функцію фактора смислоутворення. Він обарвлює, структурує та індивідуалізує практично кожний музичний твір як цілісний образ, що народжується в композиторській свідомості, відтворюється у виконавському та слухацькому сприйнятті. З позиції психології музичного сприйняття у звучанні слуховий образ існує у просторово-зорових уявленнях, які згортаються у певні знаки – звукообрази. В аспекті семіотики звуковий образ це структурований і зафіксований текст з акустичними, семантичними та комунікативними параметрами звучання. Тому сонологічна концепція звукообразу органічно долучається до теорії інструменталізму [16; 17; 18].

Інструментальний звукообраз наповнює звучання смыслом, який реалізується у співавторстві двох особистостей – композитора і виконавця з урахуванням виразових можливостей інструменту, акустичного середовища, ціннісно-нормативних настанов музичної культури, в якій існує певний звуковий ідеал. Репрезентація звукового образу світу обумовлюється в процесі формування системи звукової комунікації. Одним із важливих результатів стають різноманітні форми звуко-музичної практики, значна частина якої належить грі на музичних інструментах. Багаторічний досвід наукового дослідження музичної культури свідчить про те, що інструмент є "звуковим архетипом", символом культури, що впливає на "звуковий ідеал" або "звуковий імідж". Інструментальний звук стає не лише об'єктом мистецтва, а й носієм її "генетичного коду", що віддзеркалює звукову модель світу. При аналізі інструментального звукообразу необхідно також враховувати "звучний фон" навколишнього

середовища, що зумовлений акустичними параметрами концертного приміщення; рефлектуючу свідомість людини, яка через внутрішнє акустичне поле звукопродукує музичну інформацію; інструмент як "звучний орган" звукоформи. Отже, інструментальний звук є засобом репрезентації звукового образу світу та віддзеркаленням його звуковідчуття, що складають смислову модель буття.

Художньо-комунікативні властивості звукообразу розкриваються через осмислення-усвідомлення звукової реальності, що також свідчить про феномен смислоутворення у творчому (композиторсько-виконавському) процесі, а також у науково-теоретичній рефлексії. Акцент ставиться саме на активній діяльності внутрішнього слухового тезаурусу, на основі якого включаються етапи концентрації музичної пам'яті та уяви. Специфіка звукового сприйняття та моделювання звукового образу світу визначається звуко-музичною свідомістю етносу, культури, епохи, яка складається в системі цінностей традиційної та академічної музики, апелює до глибин людської свідомості, уяви, життєвого й духовного досвіду. З кожним історичним етапом розвитку переглядається система цінностей та художніх критеріїв звукового ідеалу. Виникають підстави нової інтерпретації звукового образу світу за допомогою трансформації такого концепту, як звук і похідного від нього - "звукообраз". Отже, звукообраз – це концепт, художній феномен, що пов'язує філософсько-естетичні, культурологічні й музикознавчі дискурси в єдине міждисциплінарне поле духовного пізнання людини про буття музики.

Накопичений на кінець ХХ – початок ХХІ століть мистецький досвід свідчить про те, що кардинально змінюються смисли, значення музики, природа і форми її звукової комунікації, соціокультурної функції звуко-музичної практики. Тому побудування теорії звукового образу як смислової моделі світу стає широкою та глобальною проблемою, що потребує всебічного аналізу трансформації звукового "іміджу" цивілізації. Ще у 1894 р. Ц. Кюї серед причин занепаду музики виокремив ту, що полягала у "торжестві звука над музикою": "Звук переміг і підпорядкував собі музику. <...> Культ звуку, гонитва за ефектами почалися з часів Берліоза і продовжують здобувати все більшу кількість adeptів" [13, 116].

Якщо в цілому охарактеризувати звуковий ландшафт епохи, то очевидні істотні зміни. Звукова творчість як результат художньої діяльності проявляється у різних проявах аудіальної культури – через звук, мовлення та музику. Звукові образи дійсності виступають як універсальні засоби інтерпретації звукового середовища, в якому існує шумова, звукова, мовна інформація. В музиці на зламі тисячоліть першочергове значення мають творчі експерименти, спрямовані на "розширення сфери впливу законів музичної логіки", яка визнавалася ключовою для розуміння буття, що "само по собі музичне" (А.Скрябін) [5].

Все більше використовуються "немузичні" елементи, засоби та принципи мислення, що прийшли зі сфери візуальних мистецтв (архітектури, кіно, театру) та електронної техніки. "Композитор дістав можливість складати не тільки музику, а й простір" – вважає В.Задерацький [6, 85]. Трансформація звукового образу світу музики свідчить про метаморфози у сфері музичного мислення й сприйняття з перевагою уявного, метафізичного звуковідчуття дійсності. Замислюючись над пошуками нових смислів та вимірів буття, філософи та соціологи Г.Андерс, Г.Беєм, В.Беньямін, Ф.Джейсон та ін. встановили, що в культурі здійснився "візуальний", "іконічний" зворот, який отримав оформленість у різних сферах соціокультурної та художньої комунікації. Також сформувалися різні визначення сучасної культури, в яких присутній корні "аудіо" – "аудіальна культура", "аудіовізуальний тип культури" [3; 8; 11].

Нова культура звуку стала одним із самих яскравих феноменів сучасного глобалізаційного світу. Зростання ролі аудіального типу світосприйняття очевидна, в рамках якого стверджуються новий смисл, зміст та функції звукового образу. Підтвердженням цьому слугує розповсюдження цього терміну на сучасні аудіальні та аудіовізуальні види звукотворчості. Стає ясным, що для повноцінного осмислення звукообразу в сучасній музиці як об'єкту наукового дослідження необхідно використання широкого міждисциплінарного підходу, який відповідає сонологічному методу як складової системи культурологічного знання.

Отже, русло дослідницької парадигми виявлення смислу у звуці – споконвічне. Побудова загальної теорії звукообразу є широкомасштабною та всеохоплюючою проблемою, що потребує об'єднання різноманітних сфер наукового знання. Для цього, на нашу думку, необхідно обрати якості впровадженого методу сонологічного дослідження, оскільки саме він дозволяє розглядати ті моделюючі механізми, що відображають формування парадигми осмислення звукових феноменів. При цьому необхідно вважати звукообраз повноцінним феноменом, який здатен виступати в якості своєрідного "культурного коду", що відображає модель світу, яка склалася в певній культурі. У міждисциплінарному контексті виокремлюються такі поняття, як звукова картина світу, звуковий портрет епохи, цивілізації, національної культури, звуковий імідж культури, звуко-музична свідомість.

З позиції сонологічного підходу категорію "звуковий образ" необхідно розглядати як системне явище, що характеризується онтологічною, культурно-історичною, аксіологічною, ментально-

психологічною, історико-стильовою, семантико-семіотичною, експресивно-психологічною, художньо-комунікативною та інструментально-виконавською специфікою. Звукообраз - це художньо-інформаційний код, який транслює образ людини й історичного часу (образ світу) через характер звуковідчуття та тип звуко-музичної експресії у певному звукоакустичному просторі. Звукообраз стає предметом сонологічного дослідження, оскільки це поняття займає вагомe місце серед універсальних категорій, вбирає в себе весь смисловий контекст та комплекс знань про звук (музичний тон) як один із проявів онтологічної цілісності у репрезентації звукового образу світу. Перспективним для подальших розвідок у даному напрямку є дослідження звукового "іміджу" музичної культури ХХ ст. як прояву трансформації звукообразного мислення сучасних митців.

Література

1. Абрамов В. Глобализирующийся человек: грани социокультурного измерения / В. Абрамов, Н. Волнина. – Чита : изд-во Читинского гос. ун-та, 2006. – 208 с.
2. Алпатова А. Новые подходы к изучению традиционной музыки народов мира: теория контонации / А. Алпатова, С. Лисовой // PAX SONORIS – Вып. VI. – 2012. – С. 9–18.
3. Баранова И. Аудиальная культура, или "звучащий социум" как предмет философского анализа / И. Баранова // Вестник СамГУ. – 2011. – № 7 (88). – С. 5–9.
4. Васильченко Е. Звук в системе культуры мировых цивилизаций / Е. Васильченко : учеб. пособ. – М. : РУДН, 2013. – 234 с.
5. Драгулян В. Метаморфозы музыкального пространства: от А.Н.Скрябина до ... / В. Драгулян // Проблемы взаимодействия искусства, педагогики та теорії і практики освіти : зб. наук. праць. Вип. 24. / Харк. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. – Харків : Видавництво "НТМТ", 2009. – С. 330–340.
6. Задерацкий В. Электронная музыка и электронная композиция / В. Задерацкий // Музыкальная академия. – 2003. – № 2. – С. 77–89.
7. Земцовский И. Текст – Культура – Человек: опыт синтетической парадигмы / И. Земцовский // Музыкальная академия. – 1992. – № 4. – С. 3–6.
8. Казакова С. Аудиальная культура: сущность, структура, функции / С. Казакова // Известия Уральского госуд. университета. – 2010. – № 4. (81). – С.43–54.
9. Каратыгина М. PAX SONORIS как предмет современного музыкознания / М. Каратыгина // PAX SONORIS: история и современность (памяти М.А. Этингера). – Вып. III. – Астрахань, 2008. – С. 38–44.
10. Кастальс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастальс. – М. : Гос. ун-т "Высшая школа экономики", 2000. – 607 с.
11. Кириллова Н. Медиакультура: от модерна к постмодерну / Н. Кириллова. – М. : Академический Проект, 2006. – 448 с.
12. Кузык Б., Яковец Ю. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее / Б. Кузык, Ю. Яковец ; в VI томах. – М. : Ин-т эконом. стратегий, 2006; 2008.
13. Кюи Ц. Избранные статьи / Ц. Кюи ; сост., автор вступ. ст. и примеч. И. Гусин. – Л. : Государственное музыкальное издательство, 1952. – 690 с.
14. Мамонова В. Глобализация в пространстве культуры: векторы развития / В. Мамонова // CREDO NEW. – 2006. – № 1. – Режим доступа: <http://www.orenburg.ru/culture/credo/01-2006/11.html-41k>.
15. Мациевский И. Интонация, коннотация и формообразовательные универсалии в музыке (европейской и внеевропейской, традиционной и современной) / И. Мациевский // Музыка народов мира. Проблемы изучения: [материалы международных научных конференций]. – М. : Научно-издательский центр "Московская консерватория", 2008. – С. 9–56.
16. Мациевский И. Народная инструментальная музыка как феномен традиционной культуры. Обще-теоретические проблемы : автореф. дис. ... д-ра искусствовед. : спец. 17.00.03 "музыкальное искусство" / И. Мациевский. – К., 1990. – 47 с.
17. Мациевский И. Народная инструментальная музыка как феномен традиционной культуры : монограф. / И. Мациевский. – Алматы : Дайк-Пресс, 2007. – 520 с.
18. Мациевский И. Формирование системно-этнофонического метода в органологии / И. Мациевский // Методы изучения фольклора. – Л. : ЛГИТМиК, 1983. – С. 54–63.
19. Медушевский В. Сущностные силы человека и музыка / В. Медушевский // Музыка – культура – человек : сб. науч. тр. ; отв. ред. М. Мугинштейн. – Свердловск : изд-во Урал. ун-та, 1988. – С. 45–64.
20. Михайлов Дж. Размышления об универсальной терминологии в музыке / Михайлов Дж. // Проблемы терминологии в музыкальных культурах Азии, Африки и Америки. – М., 1990. – С.2-21.
21. Михайлов Дж. Современные проблемы развития музыкальных культур стран Азии и Африки : автореф. дисс. ... канд. искусствовед. / Дж. Михайлов. – М. : Московская гос. консерватория им. П. И. Чайковского, 1981. – 24 с.
22. Рябуха Н. Звуковой образ как феномен культуры: опыт междисциплинарного синтеза / Н. Рябуха // Культура і Сучасність : альманах. — К. : Міленіум, 2014. — № 2. — С. 112–119.

23. Рябуха Н. Звукообраз в исполнительском искусстве: от метафоры к категории (этимологический дискурс) / Н. Рябуха // Проблемы взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Когнітивне музикознавство. Вип. 40. – Х. : Видавництво ТОВ "С.А.М.", 2014. – С. 72-84.
24. Рябуха Н. Звукообраз как философско-эстетическая категория в музыке / Н. Рябуха // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х. : ХДАДМ, 2012. – № 1. Сер.: Мистецтвознавство. – С. 154–157.
25. Рябуха Н. Звукообраз як категорія метафізики музики: смислові виміри творчості / Н. Рябуха // Культура України. – Х. : ХДАК, 2012. – Вип. 39. – С. 234–242.
26. Тараканов М. Человек и фоносфера : Воспоминания. Статьи: Материалы конференции "Фоносфера-человек-сообщество" /Тараканов М. // Гос. ин-т искусствознания, Рос. акад. наук; ред.-сост. Е. Тараканова. – М., СПб. : Алетейа, 2003.– 300 с.
27. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2004. – 784 с.
28. Хелд Д. Глобальные трансформации: Политика, экономика, культура / Д. Хелд, Э. Макгрю, Гольдблатт Д., Д. Перратон.– М. : Праксис, 2004. – 576 с.
29. Шейко В. Культура України в глобалізаційно-цивілізаційному вимірі (іст.-метод. аспекти) : монографія / Василь Шейко ; Нац. акад. мистецтв України, Ін-т культурології. — К., 2011. — 624 с
30. Шейко В. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX — початок ХХІ ст.) : монографія : в 2 т. / В. М. Шейко. — Х. : Основа, 2001. — Т. 1. — 518 с. ; т. 2. — 400 с.
31. Шейко В. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.) : монографія /В. Шейко, Ю. Богуцький. – К. : Генеза, 2005. – 592 с.
32. Blaking J. How musical is Man? / J. Blaking. – Seattle-USA : University of Washington Press, 1973. – 116 p.
33. Hood M. The ethnomusicologist / M. Hood. – New York : McGraw-Hill Book Company, 1971. – 386 p.
34. Lomax A. Folk Song style and culture / A. Lomax/ – Washington : American Association for the Advancement of Science, 1968. – no. 88. – 363 p.
35. Merriam A. The anthropology of Music / A. Merriam. – Evanston : Northwestern University Press Year 1964. – 386 p.
36. Nettle B. Theory and method in ethnomusicology / B. Nettle. – New York, 1964. – 318 p.
37. Seeger A. Do we need to remodel ethnomusicology? / A. Seeger // Ethnomusicology. – 1987. – № 31(3). – P. 491-495.

References

1. Abramov, V., Volnina, N. (2006). Globalizing people: socio-cultural facets of measurement. Chita: Chita State University Publishing House [in Russian].
2. Alpatova, A., Lisovoj, V. (2012). New approaches to the study of traditional music of the peoples of the world: the theory connotation. PAX SONORIS, vol. VI, 9-18 [in Russian].
3. Baranova, I. (2011). Auditory Culture or "sounding society" as an object of philosophical analysis. Vestnik SamGU, 7 (88), 5-9 [in Russian].
4. Vasil'chenko, E. (2013). Sound in culture system of world civilizations. Moscow : People's Friendship University [in Russian].
5. Draguljan, V. (2009). Metamorphoses of musical space from Scriabin to Problemi vzaemodii mistectva, pedagogiki ta teorii i praktiki osviti. Harkiv, "NTMT", issue 24, 330-340 [in Russian].
6. Zaderackij, V. (2003). Electronic music and electronic composition. Muzykal'naja akademija, 2, 77-89 [in Russian].
7. Zemcovskij, I. (1992). Text – Culture – Human: the experience of a synthetic paradigm. Muzykal'naja akademija, 4, 3-6 [in Russian].
8. Kazakova, S. (2010). Auditory Culture: essence, structure, function. Izvestija Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta, 4, (81), 43-54 [in Russian].
9. Karatygina, M. (2008). PAX SONORIS as a subject of modern musicology. PAX SONORIS: istorija i sovremennost' (pamjati M.A. Jetingera). Astrahan', issue III, 38-44 [in Russian].
10. Kastals, M. (2000). Information Age: Economy, Society and Culture. Moscow: State University "Higher School of Economics" [in Russian].
11. Kirillova, N. (2006). Media Culture: from modern to postmodern. Moscow: Akademicheskij Proekt [in Russian].
12. Kuzyk, B., Yakovets, Y. (2008). Civilizations: Theory, History, Dialogue and the Future. Moscow: Institute of Economy Strategies, Vol. VI. [in Russian].
13. Kjuj, C. (1952). Favorites article. I. Gusin (Ed.). Leningrad: "State music publishing", [in Russian].
14. Mamonova, V. (2006). Globalisation in the cultural space: the vectors of development. CREDO NEW, 1. Retrieved from <http://www.orenburg.ru/culture/credo/01-2006/11.html-41k> [in Russian].
15. Macievskij, I. (2008). The intonation, connotation and formative universals in music (European and non-European, traditional and modern). World Music. Problems in the Study: Proceedings of the International Scientific Conferences (pp. 9-56). Moscow, Scientific Publishing Center "Moscow Conservatory" [in Russian].
16. Macievskij, I. (1990). People's instrumental music as a phenomenon of the traditional culture. General theoretical problems. Extended abstract of doctor's thesis. Kyiv [in Russian].
17. Macievskij, I. (2007). People's instrumental music as a phenomenon of the traditional culture. Almaty: Dyke-Press [in Russian].

18. Macievskij, I. (1983). Formation of the systemic ethno-phonetic method in organology. *Metody izuchenija fol'klora*. Leningrad: LGITMiK, 19, 54-63 [in Russian].
19. Medushevsky, V. (1988). Essential powers of man and the music. *Muzyka – kul'ura – chelovek*. M. Muginshtejn (Ed.). Sverdlovsk: Publishing Ural University, 45-64 [in Russian].
20. Mihailov, J. (1990). Reflections on universal terminology in music. *Problemy terminologii v muzykal'nyh kul'turah Azii, Afriki i Ameriki*. Moscow, 2-21 [in Russian].
21. Mihailov, J. (1981). Modern problems of musical cultures of Asia and Africa. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow: Moscow State Conservatory by P. I. Tchaikovsky [in Russian].
22. Ryabukha, N. (2014) The sound image as a cultural phenomenon: the experience of interdisciplinary synthesis. *Culture i Suchasnist*. Kiev: Milenium, 2, 112-119 [in Russian].
23. Ryabukha, N. (2014). The sound image in the performing arts: from metaphor to category (etymological discourse). *Problemi vzaemodii mistectva, pedagogiki ta teorii i praktiki osviti. Kognitivne muzikoznavstvo*. Kharkiv : publishing TOV "S.A.M.", vol. 40, 72-84 [in Ukrainian].
24. Ryabukha, N. (2012). The sound image as a philosophical and aesthetic category in the music. *Visnik Harkivs'koї derzhavnoi akademii dizajnu i mistectv*. Kharkiv : publishing HDADM, 1, ser. Arts, 154-157 [in Russian].
25. Ryabukha, N. (2012). The sound image as a category of metaphysics: notional measure of music. *Kul'tura Ukraїni*. Kharkiv : publishing HDAK, 39, 234-242 [in Ukrainian].
26. Tarakanov, M. (2003). The Man and fonosfera: Memories. Article: Proceedings of the International Scientific "Fonosfera-person community". State Institute of Art History, Russian Academy of Sciences, E. Tarakanova (Ed.). Moscow – St. Petersburg: Aletejja [in Russian].
27. Toffler, E. (2003). *The Third Wave*. Moscow: AST [in Russian].
28. Held, D., McGrew, E., Goldblatt, D., Perraton, D. (2004). *The global Transformation: politics, economy, culture*. Moscow, Praxis [in Russian].
29. Shejko, V. (2011). Ukrainian culture in globalization and civilization dimension (historical and methodological aspects). Kiev, National Artist Academy of Ukraine, Institute of Cultural Studies [in Ukrainian].
30. Shejko, V. (2001). *Culture. Civilization. Globalization (late XIX – early XXI century)*. Kharkiv : Osnova, vol. 1, 2 [in Ukrainian].
31. Shejko, V., Bogucki J. (2005). Formation of Cultural foundations of civilization in the age of globalization (second half of XIX – beginning of the XXI century). Kiev: Geneza [in Ukrainian].
32. Blaking, J. (1973). *How musical is Man?* Seattle – USA : University of Washington Press [in English].
33. Hood, M. (1971). *The ethnomusicologist*. New York : McGraw-Hill Book Company [in English].
34. Lomax, A. (1968). *Folk Song style and culture*. Washington : American Association for the Advancement of Science, no. 88 [in English].
35. Merriam, A. (1964). *The anthropology of Music*. Evanston : Northwestern University Press Year [in English].
36. Nettles, B. (1964). *Theory and method in ethnomusicology*. New York [in English].
37. Seeger, A. (1987) Do we need to remodel ethnomusicology? *Ethnomusicology*, 31(3), 491-495 [in English].

УДК 81'1

Хлисту́н Олена Сергіївна
кандидат мистецтвознавства,
завідувач кафедри шоу-бізнесу
Київського національного університету
культури і мистецтв
with_joy@ukr.net

МОВНА КАРТИНА СВІТУ: РЕФЛЕКСІЙНИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена аналізу інтерпретацій вченими-лінгвістами і культурологами мовної картини світу у загальному контексті розвитку духовної культури людства. Зазначається, що дослідники мовної картини світу є соціокультурним кодом культури, який розкриває етнічну належність її носіїв, формуючи конкретну, тільки їм притаманну картину світу.

Ключові слова: образ, мовна картина світу, духовна культура, лінгвістика, соціально-культурний досвід.

Хлисту́н Елена Сергеевна, кандидат искусствоведения, заведующая кафедрой шоу-бизнеса Киевского национального университета культуры и искусств

Языковая картина мира: рефлексийный опыт

Статья посвящена анализу интерпретаций учеными-лингвистами и культурологами языковой картины мира в общем контексте развития духовной культуры человечества. Отмечается, что исследователи языковой картины мира единодушны в том, что каждый естественный и этнокультурно нацеленный язык в контексте са-